

VIDIMUS ET AUDIVIMUS: DÉU QUE ES REVELA. EXPERIÈNCIA I/O INTEL·LIGÈNCIA DE LA FE

Jordi-Agustí PIQUÉ I COLLADO

Adreça: Piazza Cavalieri di Malta, 5
00153 ROMA

E-mail: 161pique@gmail.com

Resum

Veure i sentir (videre et audire): aquests dos paradigmes apareixen ja en el pròleg de la *Dei Verbum* promulgada el 18 de Novembre del 1965. La Constitució dogmàtica sobre la revelació divina ens posa, de bell antuvi, aquest model de comprensió de la fe i ens proposa la forma per a la seva transmissió: veure, escoltar i comunió. En aquest línia l'article proposa de retornar a llegir *Dei Verbum* a partir d'aquests dos elements —veure i escoltar— perquè avui, potser com mai, necessitem conceptualitzar la fe dogmàticament, sí, però també experiencialment. La teologia fonamental ha estudiat aquest procés experiencial del fet de creure i de la possibilitat de la fe, durant tota l'època postconciliar: Déu que es revela ha de ser «vist» i «escoltat» per poder ser intel·ligentment comprès i fer possible la transmissió de la resposta de fe que requereix la seva revelació. La transmissió dels continguts de la fe es constitueix en element fonamental a l'hora de dir «Déu» als homes i dones de la nostra època. Tot això en quatre punts per una relectura del primer capítol de *Dei Verbum*: en primer lloc, Déu que es revela i el problema de dir Déu avui. Segon, la transmissió de la revelació i la comprensió d'aquesta revelació. Tercer, la comprensió empàtica del Misteri de Déu. Quart, la transmissió de la fe i els meta-llenguatges.

Paraules clau: Revelació; comprensió empàtica; metallenguatge musical; percepció; transcendència.

Abstract

Seeing and hearing (videre et audire): these two paradigms are already present in the Dei Verbum that was proclaimed on 18 November 1965. This dogmatic Constitution on divine revelation from the

start presents us this model of understanding faith and indicates the shape its transmission should take: seeing, hearing and communion. Following this line, this article proposes to go back to *Dei Verbum* to read it from the point of view of these two elements – seeing and hearing – because today more than ever, while we need to conceptualise faith dogmatically we also need to do it experientially. Fundamental theology has been studying this experiential process of believing and the possibility of faith, during the whole of the post-Conciliar period: God who has revealed himself has to be “seen” and “heard” in order to be understood intelligently and to make possible the response of faith which his revelation requires. The transmission of the contents of faith becomes the essential element when speaking about “God” to men and women of our day. This is all set out in four points for a re-reading of the first chapter of *Dei Verbum*: first, God who reveals himself and the problem of speaking about God today; secondly, the transmission of the revelation and the understanding of this revelation; thirdly, the empathetic understanding of the Mystery of God; fourthly, the transmission of faith and meta-languages.

Keywords: revelation; empathetic comprehension; musical meta-language; perception; transcendence.

Fa poc més d'un any (2011) vaig ser invitat a professar una conferència en la Capella del Santíssim de la Catedral de Mallorca, decorada per l'artista Miquel Barceló (2004-2005). En aquell espai, cal tan sols obrir els ulls per a deixar-se impressionar de la ceràmica multiforme que dona volum a la capella gòtica de la Seu mallorquina. En ser la Capella del Santíssim, l'art es converteix allí en una veritable icona de fe, impressió íntima del Misteri Eucarístic. Però no n'és una mera representació: és una plasmació formal, viva i eloqüent de la fe mateixa. La indiferència davant aquesta força performativa de l'art —encara que contemporània i paradoxalment no formal— no és possible: és un transvasament meta-dinàmic entre art i fe. La fe, a través de l'art, es fa veure i es fa sentir.

Veure i sentir (videre et audire): aquests dos paradigmes apareixen ja en el pròleg de la *Dei Verbum* promulgada el 18 de novembre de 1965, citant la primera carta de sant Joan: «A vosaltres, doncs, us anunciem allò que hem vist i sentit, perquè també vosaltres tingueu comunió amb nosaltres, que estem en comunió amb el Pare i amb el seu Fill Jesucrist (1 Jn, 1,2-3)». La Constitució dogmàtica sobre la revelació divina ens posa, de bell antuvi, aquest model de comprensió de la fe i ens proposa la manera per a la seva transmissió: veure, escoltar i comunió.

El Sant Pare Benet XVI, en la Carta Apostòlica *Porta Fidei*, ens demana que tornem als textos del Vaticà II que els Pares conciliaris ens van deixar per herència per tal que siguin coneguts i assimilats com a textos qualificats i normatius del Magisteri, dins la Tradició de l'Església (*Porta Fidei* núm. 5). En aquesta conferència, doncs, us proposo de tornar a llegir *Dei Verbum* a partir d'aquests dos elements —veure i escoltar— perquè avui, potser com mai,

necessitem conceptualitzar la fe dogmàticament, sí, però també experiencialment. La teologia fonamental ha estudiat aquest procés experiencial del fet de creure i de la possibilitat de la fe, durant tota l'època postconciliar: Déu que es revela ha de ser «vist» i «escoltat» per a poder ser intel·ligentment comprès i fer possible la transmissió de la resposta de fe, que requereix la seva revelació. La transmissió dels continguts de la fe es constitueix en element fonamental a l'hora de dir «Déu» als homes i dones de la nostra època.

Algú en aquesta Seu ja va explicar com «des de la lògica teològica, la Constitució dogmàtica sobre la divina revelació adquireix un caràcter previ a tota l'obra del Concili. Des del punt de vista metodològic, encara que no estrictament cronològic, [...] la constitució dogmàtica *Dei Verbum* revesteix un caràcter fundant sobre el qual s'eleva tot l'edifici doctrinal del Vaticà II». ¹ I jo hi estic plenament d'acord. Solament hi afegiria que aquest fonament exigeix, avui, una escolta i una visió empàtica del Misteri de Déu i de la seva transmissió. Per això «[...] el centre de la vida de l'Església és el misteri de Déu revelat en Crist i comunicat pel Sant Esperit. Hom poua aquest centre vital en l'Es-criptura i la Tradició, que constitueixen el dipòsit sagrat de la Paraula de Déu confiat a l'Església i custodiat pel seu Magisteri autèntic». És així com l'«Església, amb la seva doctrina, amb la seva vida i el seu culte, perpetua i transmet a cada generació tot allò que és i tot allò que creu» (*Dei Verbum* núm. 8). A partir d'aquest eix fonamental, que trobem també enunciat en les altres constitucions conciliars, es podrà desplegar l'altra orientació «la de l'Església *ad extra*, l'Església enviada a la missió, la que estableix diàleg amb el món». ²

Així, doncs, per exemple, la litúrgia és alhora el trobament amb el Crist, que actua personalment en la seva Església, i, al mateix temps, espera activa de la seva vinguda en la glòria. Per això, dins el marc de la reforma de la Litúrgia, el Concili encoratja els fidels a participar en l'acció litúrgica «d'una manera conscient, activa i fructuosa» (*Sacrosanctum Concilium* núm. 11).

Però no podem oblidar que si bé la revelació per part de Déu es clara i operant, tenim una dificultat en «com parlar de Déu» en l'avui concret de la nostra contemporaneïtat. Dels «preàmbuls de la fe» podem dir que avui hem passat a la «ignorància de la formulació de la fe»; de la recerca de la raó per a comprendre el Misteri de Déu, hem passat a la «indiferència» davant Déu i la seva realitat; de la pregunta sobre «l'existència de Déu» em passat a la mul-

1. J. PLANELLAS, «Prolusió (4 d'octubre del 2012). Commemoració del cinquantenari de l'inici del Concili Vaticà II», *RCatT* 38 (2013) 344-356.

2. *Ibid.*

tiplicació de substituïts idolàtrics de la seva presència viva i actuant, com diu *Porta Fidei*, núm. 10.

Per això plantejo la meua contribució en quatre punts per a una relectura del primer capítol de *Dei Verbum*: en primer lloc, Déu que es revela i el problema de dir Déu avui. Segon, la transmissió de la revelació i la comprensió d'aquesta revelació. Tercer, la comprensió empàtica del Misteri de Déu. Quart, la transmissió de la fe i els meta-llenguatges. Finalment, algunes conclusions.

1. «FIDES EX AUDITU»: PARAULA, TEOLOGIA I LLENGUATGES DE TRANSCENDÈNCIA
(ART I MÚSICA)

El drama de la in/comunicabilitat de l'experiència de Déu és, potser, un dels problemes més punyents que la teologia actual ha d'afrontar si vol arribar a establir un diàleg sincer amb el pensament contemporani. És possible que la pregunta sobre l'existència de Déu i, més encara, sobre la seva revelació que preocupava la intel·ligència de la fe a finals del segle XIX (*Dei Filius*, 1869) hagi desaparegut dels nostres àmbits culturals. Però hem d'admetre que la pregunta es reformula avui amb el paradigma de «com "dir" Déu?».

Per *Dei Verbum*, cap. I núm. 3, aquesta pregunta troba resposta en Jesucrist, Paraula definitiva de Déu i culminació de la seva Revelació. I ens adonem que en la interpretació de la humanitat i divinitat del Crist, art i cultura sempre han entrat en diàleg amb la formulació de la fe, fins i tot des de la més radical contemporaneïtat.

La dificultat de comunicabilitat caracteritza també el pensament i l'art contemporani. Visitar teològicament l'art contemporani i —especialment la música contemporània— és un exercici a considerar quan es vol proposar una paraula sobre Déu al nostre món i als nostres contemporanis. Penso que l'art es troba entre les expressions artístiques que més s'acosten a l'experiència transcendent i, per tant, mereix una atenció per part de la teologia.

La sintonia entre la teologia —entesa com a intent de dir una paraula sobre Déu— i l'expressió artística —intent de dir, amb llenguatge particular i propi, una paraula sobre les mocions més profundes que mouen el cor i el sentir humà—, podria establir-se com un camí per a descobrir la presència místico-simbòlica del Déu que es revela.³ I més en concret, l'excés, el «*plus*»

3. Cf. E. SALMANN, *Presenza di Spirito*, Padova: Messaggero 2000, 493. Salmann proposa com a repte prendre la cultura i la música com a lloc per a bastir una teologia que permeti de for-

d'evocació que posseeix la música —sigui pel seu llenguatge particular, sigui per la seva comunicabilitat no-material, no-corpòria—, permet de considerar-la com un element privilegiat per a la comprensió experiencial del Misteri.⁴ L'estudi de la relació entre teologia i música com a llenguatges de percepció estètica del Misteri, tot i no ser nou, és un dels capítols del saber teològic contemporani més oblidats.⁵

En Jesucrist trobem la clau del diàleg entre Déu i l'ésser humà. Tota relació artística que trobi un nexa efectiu entre la Paraula de Déu revelada i les formes de l'art, esdevé avui un *apax*, un lloc de comprensió empàtica que pot portar a l'*affectus fidei*; pot ser avui el preludi de la intel·ligència de la fe i de Déu que es revela. Veure i sentir esdevenen, doncs, elements dinàmics del procés de la recepció i coneixement de la Revelació. No són mers preàmbuls, impliquen ja un cert assentiment de la fe a través de la seva experiència. No oblidem que la fe sempre ens arriba *ex auditu: Ego fides ex auditu auditus autem per verbum Christi* (Rm 10,17).

2. LA COMPRESIÓ DE L'ART CON «EPIFANIA» DEL MISTERI: LA PARAULA, LA TRANSMISSIÓ DE LA FE EN LA REVELACIÓ I LA SEVA COMPRESIÓ

Dei Verbum (núms. 3.4.5), recollint el llegat de Trento, tracta l'argument de la creació i la profecia com a preparació a l'assentiment de la fe. Déu es revela a l'ésser humà creat per Déu i li proporciona els camins de comprensió per a arribar a la gràcia que permet la professió de la fe.

Per una altra part, Melchor Cano va introduir en la seva obra *De locis theologicis*, impresa l'any 1563, el concepte de *llocs teològics* en la teologia catòlica, definint-los com els llocs d'on el teòleg treu els principis i elements per a fonamentar i elaborar la seva argumentació. Cano distingeix entre els set *loci*

mular el nom de Déu enmig de la història.

4. Balthasar afirma: «El bell tornarà només quan entre salvació i transcendència, teologia i el món perdut en el positivisme i en la fredor del cos desprietat, la forma del cor cristià serà tan gran que experimentarà el cosmos com a revelació d'un despuntar de gràcia i d'incompreensible amor absolut. No sols de "creure", sinó de "experimentar"», H. U. von BALTHASAR, *Offenbarung und Schönheit*, en *Verbum Caro: Skizzen zur Theologie*, Einsiedeln: Johannes Verlag 1960, 116.
5. J. PLOUË, *Teología y música: una contribución dialéctico-trascendental sobre la sacramentalidad de la percepción estética del Misterio*. Agustín, Balthasar, Sequeri; Victoria, Schönberg, Messiaen (Tesi Gregoriana, Serie Teología 132) Roma, Editrice Pontificia Università Gregoriana 2006. Id., *Teología y Música: Propuestas per a un diàleg* (Scripta et Documenta 73), Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2006.

theologici proprii: la Sagrada Escripura, la tradició, l'Església catòlica, els concilis, el magisteri del Papa, els Pares i els teòlegs; i els anomenats *loci theologici alieni*, és a dir, annexos: la raó natural, l'autoritat dels filòsofs i juristes i la història universal.⁶

Segons el teòleg alemany P. Elmar Salmann, en el desenvolupament de la història, el pensament teològic i els temes de la revelació cristiana han entrat lentament en el regne de les arts, de l'arquitectura, i també de la música. El mateix Salmann afirma: «Ha arribat l'hora del procés invers, ha arribat l'hora d'agafar la mateixa cultura com a *locus theologicus*»⁷ La relació/ruptura entre cultura i Església podria trobar un camí de mutu diàleg i enriquiment; i més encara, tal com afirma Salmann: «Només d'aquesta manera la ruptura entre misteri cristià i quotidianitat, que sembla definitiva, podrà reparar-se (o si més no, re-configurar-se).»⁸

La teologia contemporània proposa, des de diversos àmbits, la revisió, la reconsideració, dels llocs teològics, amb una obertura als temes que configuren el pensament contemporani i, alhora, poden ser objecte de l'estudi teològic. Jo mateix he esbossat en aquesta línia de treball una obertura al diàleg —una obertura dialèctica— entre teologia i música dins el marc proposat per Margit Eckholt en la seva *Poetik der Kultur*,⁹ on proposa la cultura com a nou lloc a explorar pel pensament teològic contemporani.

Igualment, vaig proposar una reconsideració d'aquests llocs teològics, ampliant-los cap a la música, entesa com a element que porta a l'experiència estètica de la percepció, com a element a considerar en l'estudi i desenvolupament de la teologia sistemàtica.

Aquesta reconsideració es basa en la proposta ja establerta per Peter Hünermann en els seus *Dogmatische Prinzipienlehre*, on, elaborant l'ampliació dels denominats «*loci alieni*» de Cano, dedueix dels documents del Vaticà II sis nous llocs a proposar per al treball dels teòlegs: les filosofies, el món de la ciència, la cultura, la comunitat, les religions i la història.¹⁰ Igualment, podem intentar aquesta ampliació emparant-nos en la proposta de *Dei Ver-*

6. Cf. G. CANOBBIO, *Pequeño diccionario de teología*, Salamanca: Sígueme 1992, 180.

7. E. SALMANN, *Presenza di Spirito*, 485.

8. *Ibid.*, 487.

9. Cf. M. ECKHOLT, *Poetik der Kultur. Bausteine einer interkulturellen dogmatischen Methodenlehre*, Freiburg: Herder 2002, 413.

10. Cf. P. HÜNERMANN, *Dogmatische Prinzipienlehre*, Münster: Aschendorff Verlag 2003, 223-224; 229-232. Cf. A. GRILLO, «Les instruments dans la liturgie. Musique instrumentale et liturgie instrumentalisée», *La Maison-Dieu* 239 (2004) 61, on tracta, sota l'epígraf «La "musique", un *locus theologicus* pour la liturgie», una ampliació litúrgica del tema.

bum 8 que invita a la consideració de l'experiència íntima espiritual dels creients com a base d'estudi teològic. Entenem que es poden establir línies de connexió entre experiència estètica i experiència espiritual, enteses totes dues com a camins de comprensió i percepció de la revelació del Misteri.

Des d'una altra perspectiva, encara, i en l'àmbit del pensament teològic italià, Antonio Staglianò proposa la reconsideració dels llocs teològics per arribar a una comprensió eclesiològica que recuperi el seu espai eclesial fonamental per a la definició del treball teològic i dels seus deures: «Una teologia com a consciència intel·lectual de la veritat de l'Església i, a l'Església, de la fe cristiana.»¹¹ En aquest context, la proposta adquireix una dimensió eclesial, ja que el diàleg entre Església i cultura a través d'una teologia de l'art pot restablir-se i recuperar-se, tal com ho proposa *Gaudium et Spes* 44. La teologia pot dotar-se d'una dimensió d'emoció empàtica, aprehesa de l'atenció a l'art i, tal com proposem, a la música, que li permeti de dir, amb fonament, «Déu» als nostres contemporanis, utilitzant categories conceptuals i verbals pròpies del nostre temps en les quals la revelació pugui ser explicada.

La Bíblia mateixa, per exemple, entén la música com a llenguatge. El cant és el llenguatge per a parlar amb Déu. Els salms són la formulació literàrio-musical d'aquest diàleg. En aquest llibre es marca el mode i el to en què ha de ser cantada l'experiència del Misteri: «Davant els àngels vull cantar-te» (Ps 138, 1). Alguns autors atribueixen a aquest llibre la funció de pont entre la Llei i els profetes.¹²

Si la Bíblia comença amb el «*sonum*» que aletejava sobre las aigües, culmina i es tanca amb el cant de la litúrgia celestial.¹³ Els cantors de l'Apocalipsi eleven els seus cants eters davant mateix de l'Anyell i de la presència misteriosa de Déu, inenarrable amb paraules. El text joànic ens porta a escoltar els mateixos acords de la litúrgia celeste que, desgraciadament, tan sols ens és concedit d'escoltar a través de la poesia i la bellesa de la composició literària. Els cants, crits, músiques, de la multitud dels redimits ens arriben únicament per l'«*excessus*» en què l'autor de l'Apocalipsi es veu elevat a una regió definida i descrita amb colors i música. De fet canten el Càntic de Moïses i el crit de l'Al·leluia. Tota una inclusió programàtica, tota una lectura renovada.

Així, doncs, la «percepció» de la Revelació de Déu es converteix en l'element inicial de la intel·ligència de la fe. Després, com diuen el Pares de l'Es-

11. A. STAGLIANÒ, *Il Mistero del Dio Vivente*, Bologna: EDB 1996, 517.

12. J. RATZINGER, *Cantate al Signore un canto nuovo*, Milano: Jaca Book 1996, 120.

13. Cf. G. RAVASI – M. GALLARANI, *Bibbia, arte e musica*, Milano: Paoline, 1992, 82.

glésia, caldrà una catequesi mistagògica, és a dir, que expliqui l'experiència de la fe i en formuli «dogmàticament» els enunciats que podran ser subjectes de «teologia». L'encontre amb el Crist és el punt culminant d'aquesta experiència i és el fonament de tota aquesta «possibilitat de la fe».

3. LA COMPRESIÓ EMPÀTICA DEL MISTERI DE DÉU: LA TRANSMISSIÓ DE LA FE I ELS META-LLENGUATGES

Dei Verbum tanca el capítol primer amb la afirmació que «Amb la revelació divina, Déu volgué manifestar-se ell mateix i comunica els decrets eterns de la seva voluntat de salvar els homes “per fer-los partícips dels béns divins, que superen totalment la comprensió de la intel·ligència humana”» (*DV* núm. 6).

Al llarg de la història, el culte cristià no deixa d'utilitzar l'art com a mitjà de comunicació i d'expansió del seu missatge, alhora que presenta una evolució cap al predomini de la paraula en detriment de l'element simbòlic. Les crisis iconoclastes no han estat ni una cosa puntual, ni s'han concentrat en un moment històric concret; ens atreviríem a dir que han estat fins i tot cíclics. Tot reformador ha vist en l'art i en la música l'ambivalència: si d'una banda tenen un valor *kerigmàtic* evident, d'altra l'ambivalència dels moviments de l'ànima que provoquen art, música i bellesa han espantat el rigor característic de tot inici reformador. L'estètica musical es pregunta reiteradament per la condició real de la música com a llenguatge. De fet, no hi ha una música universal. Hi ha músiques concretes que es materialitzen en corrents, compositors, cultures, formes i auditors concrets i determinats.¹⁴ El cristianisme, almenys a l'occident, ha marcat l'evolució i la comprensió de la música com a llenguatge. De fet, el cristianisme sempre ha adoptat les formes musicals, especialment les vocals, per a difondre el seu pensament i celebrar la seva litúrgia. La semàntica del fet musical s'adequarà a comprensió particular entre l'adequació música-paraula/Paraula. La música, per una altra banda, ha anat sempre associada al moviment dels «afectes», a la implicació sensible, i per aquest motiu ha estat considerada, tant per la filosofia com per la teologia, com a «llenguatge ambivalent».¹⁵

Però cal reconèixer que la relació música-Paraula ha donat exemples clars d'una transcendència que va més enllà del fet musical. Encara més clarament si la música troba un espai en la litúrgia. Per a remarcar alguns exemples

14. E. FUBINI, *Estetica della musica*, Bologna: Il Mulino 2003, 23-24.

15. Cf. St. Agustí, *Confessiones*, X, 33, 50.

contemporanis podem citar les obres de grans compositors que duen a terme aquesta operació:¹⁶ Olivier Messiaen (*Livre du Saint Sacrement*), Arvo Pärt (*De profundis*) i Cristoph Penderecky (*Passio secundum Lucam*).

En aquests tres compositors la dimensió relacional i hermenèutica de la música envers la Paraula es materialitza en la utilització significativa de tres elements formals, eminentment contemporànies: temps, forma, sentits. Tots tres elements són amalgamats en un llenguatge musical contemporani que en fa elements característics per la seva absència/presència. Se situen en l'àmbit de l'atenció al temps, atenció a la forma no-formada i en l'atenció a la implicació dels sentits.

La relació amb els sentits es concentra en la impressió sonora de l'oïda (i de la vista en Messiaen) cercant, mitjançant recursos tímbrics i dinàmics, l'empatia sonora, malgrat les dificultats comprensives del discurs harmònic-estètic. Amb aquests tres elements, tots tres compositors interpreten hermenèuticament la Paraula, duent-la a la comprensió empàtica que va més enllà de qualsevol explicació, tot amb un discurs estètic contemporani.

Wladimir Jankélévitch ho expressava com segueix: «L'audició de la música pot crear l'estat de gràcia que llargues pàgines plenes de metàfores poètiques no poden obtenir [...] és l'escolta que ens fa copsar, revelant imprevistament, l'inefable, l'invisible, l'inaudible.»¹⁷

I és en aquest punt on es pot tancar el cercle hermenèutic: la relació entre la Paraula i la seva formulació artística empàtica sintetitza la no-possibilitat de l'accés a Déu amb l'encontre amb la seva Revelació, la seva Paraula, Crist mateix i la tradició, amb la síntesi artística que travessa la història humana fent comprensible allò d'inabastable i inefable que Déu mateix és.¹⁸

16. P. SEQUERI, *Musica e mistica*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 452 i ss.

17. V. JANKÉLÉVITCH, *La Musica e l'ineffabile*, Milano: Studi Bompiani, 2001, 101-102.

18. «I en aquesta operació, que intenta traduir el món invisible en fórmules accessibles, intel·ligibles, vosaltres (artistes) en sou mestres. És aquest el vostre ofici, la vostra missió: el vostre art consisteix, certament, a entendre els tresors del cel, de l'esperit i revestir-los de paraula, de color, de formes, d'accessibilitat». Cf. PAU VI, *Alocución a los artistas*, AAS 56 (1964) 438-444.

4. CONCLUSIÓ

Potser mai com avui l'home i la dona contemporanis no tenen tanta necessitat de buscar un sentit a la seva pròpia existència. En certa manera, en la seva recerca, estan disposats a escoltar, a deixar-se meravellar, a deixar-se enlluernar per una paraula sobre Déu que els porti a descobrir, potser de nou, la Paraula de Déu i el Crist, si aquesta és percebuda com a viva i actuant, performadora, podríem dir.

La història de l'art i de la teologia mostren com n'estan de relacionats els seus llenguatges amb el fet musical i amb l'àmbit litúrgic: «És així com l'«Església, amb la seva doctrina, amb la seva vida i el seu culte, perpetua i transmet a cada generació tot allò que és i tot allò que creu» (DV núm. 8). Hi ha una intensa relació entre l'evolució de la teologia —en el sentit d'esdevenir històric— i l'avenç de les arts. Aquí he volgut assenyalar les íntimes relacions entre el món de l'art i la comprensió del Misteri de Déu i el ser profund de la celebració litúrgica i la Revelació de Déu que porta a l'assenyament de la fe.

La unió entre art/arquitectura, música i litúrgia ha donat grans fruits, materialitzats en veritables obres reveladores del Misteri, especialment en el camp de l'arquitectura religiosa. Em pregunto, però, si aquest *admirable connubi* ha estat esterilitzat pel nostre món actual, o simplement és la distracció de l'ésser humà post-postmodern, super-ocupat en el seu quefer malaltís, allò que la fa infructuós. L'aliança cristianisme-art, Església-cultura, arquitectura-litúrgia ¿s'ha tornat estèril o solament és que estem obnubilats i no som capaços d'analitzar, d'admirar, d'entendre, la gràcia que es revela en aquesta singular unió?

El magisteri de l'Església no ha defugit aquestes preguntes i es pot veure en un gran nombre de documents l'alta estima i la cura amb què s'ha tractat sempre el paper de l'art en la predicació de l'Evangeli. La mateixa evolució del pensament de l'ésser humà que s'aboca al nihilisme, a la concepció del món com un absurd, a la «mort de Déu» no troba lloc d'intersecció amb l'art litúrgic. La duresa del món contemporani, la crueltat de les guerres, la irrupció d'un gust i d'un pensament sopra-global, no deixen lloc a un llenguatge apte per a ser pres com a llenguatge d'art que serveixi dins l'Església per a conformar l'acció litúrgica, lloc per excel·lència de la percepció sacramental del Misteri. El 6 d'agost del 2008, Festa de la Transfiguració del Senyor, el papa Benet XVI davant els sacerdots de la diòcesi de Bressanone, declarava, responent a una qüestió plantejada: «Penso que la prova de la veritat del cristianisme és que cor i raó es troben, bellesa i veritat es toquen.»

En aquest punt crec que seria necessari emprendre l'estudi de la música, de l'art, de l'arquitectura en la teologia i l'estudi del teològic en l'art.¹⁹ Ha arribat el moment d'endinsar-nos en l'intent d'estudiar la *percepció* del Misteri i determinar la funció de l'art en aquesta percepció. Ha arribat el moment de plantejar com estudiar la dinàmica de la «emoció del sagrat» en la música, en l'arquitectura i en la litúrgia.

La pretesa d'analitzar l'art i la bellesa, com a lloc d'epifania del Misteri, no és nova. Grans teòlegs ho han fet: sant Agustí,²⁰ Hildegarda von Bingen,²¹ Hans Urs von Balthasar,²² Pierangelo Sequeri,²³ Joseph Ratzinger.²⁴ L'experiència del bell, podríem dir, l'experiència mística i litúrgica del bell, sembla un camí adreçat directament cap a l'experiència empàtica del Misteri: una experiència de la revelació de Déu que es tradueixi en un *sensus fidei* que pugui esdevenir comunió.

Avui continua viva una recerca d'aquesta bellesa que es manifesta transcendent: l'experiència estètica és una de les poques vies que encara queden a la humanitat contemporània per a experimentar la transcendència comunicativa del Misteri; l'expressió estètica és un dels pocs llenguatges que tenim per a comunicar amb els homes i dones d'avui, tan allunyats de l'experiència interior i tan abocats cap a l'exterior, tan apressats per fugir de si mateixos, tan inútilment ocupats. Roman com un dels pocs camins per a dir la meravella del Misteri de Déu que es comunica i parla a través del llenguatge de la bellesa artística, a través de l'emoció de l'experiència que mou a *afecte*. Les categories estètiques canvien, però el fenomen de l'impacte estètic roman.

Alguns autors²⁵ han parlat de l'art com a transacció simbòlica, com a lloc on es pot percebre el que no és perceptible. La música, d'una manera especial, posseeix aquesta qualitat, ja que la seva inefabilitat de la música, la seva invisibilitat, la intangibilitat de l'art dels sons, la converteixen en metàfora viva del llenguatge del Misteri. És el mateix lloc on vibra l'esperit humà davant la percepció del Misteri. És el lloc on vibra l'experiència d'entrar en aquesta

19. Les intervencions de l'arquitecte Antoni Gaudí a la Seu de Mallorca són un bon exemple de la intersecció del geni arquitectònic, de l'estudi litúrgic i de la praxis cristiana.

20. *Ordine, Musica, Bellezza*, ed. M. Bettetini, Milano: Rusconi 1992.

21. Hildegarda di Bingen, *Ordo Virtutum*, ed. M. Tabaglio, Verona 1999.

22. H. U. VON BALTHASAR, «Lo sviluppo dell'idea musicale. Testimonianza per Mozart», en P. SEQUERI, *Antiprometeo. Il musicale nell'estetica teologica di Hans Urs von Balthasar*, Milano: Glossa 1995, 13-47.

23. P. SEQUERI, «Il teologico e il musicale», *Teologia de Milano* 10 (1985) 307-338.

24. J. RATZINGER, *La festa della fede*, Milano: Jaca Book 1984.

25. T. HARTH, «Through the Arts: Hearing, Seeing, and Touching the Truth», en J. BEGBIE, *Beholding the glory. Incarnation through the Arts*, Grand Rapids 2000, 5.

catedral o d'acostar-se a l'enlluernadora realitat de la decoració de Miquel Barceló per a la Capella del Santíssim de la Seu de Mallorca.

Si l'art està en relació directa i íntima amb la Paraula i si és entès com un llenguatge capaç de transmetre l'experiència del Misteri, aleshores el podem entendre en el sentit *tillichian* de sacramental, ja que es converteix en indicador del Misteri amb el qual ens presenta la comprensió. En canvi, si l'art esdevé finalitat en si mateix, es converteix en disgregador, en suggestiva d'engany. La litúrgia cristiana el posa en relació amb la Paraula per a evitar aquesta temptació.

El mateix podria pensar de l'arquitectura i de l'adequació d'espais que permetin l'obertura al transcendent. D'aquesta unió fecunda i immensament rica neix una comprensió especialment sacramental de l'art com a percepció transcendental del Misteri.

Els teòlegs, els arquitectes, els artistes, els músics, han intentat dir una paraula sobre l'Inefable i sobre el misteri de la seva comunicabilitat, de la seva mateixa percepció com a Misteri. Penso que en el nostre temps no podem eludir, com a teòlegs, ni tampoc com a cristians, els llenguatges meta-lingüístics. En l'art i en el seu *excessus*, en la percepció estètica que porta més enllà dels límits verbals, podem trobar el camí de comunicació de la percepció, també estètica, del Misteri de Déu que es revela. Espai, temps i finitud són els àmbits, les categories finites, que permeten que aquesta revelació sigui comprensible a l'ésser humà, finit en ell mateix, però capaç de copsar empàticament la transcendència de Déu que s'ha revelat definitivament en Jesucrist.²⁶

26. Com canta una bella col·lecta del ritus mossaràbic: «Senyor Déu nostre, poseu la vostra ma sobre el nostre cap; doneu-nos sentits purs per *veure-us*; doneu-nos sentits humils per *escoltar-vos*. Doneu-nos sentits d'amor per *servir-vos*. Doneu-nos sentits de fe per romandre santament en Vós. Poseu, o Senyor, en el nostre cor desitjos que sols Vós podeu satisfer; poseu en els nostres llavis pregàries que sols Vós podeu escoltar; poseu en les nostres mans obres que sols vós podeu beneir. Il·lumineu-nos sempre amb l'esplendor de la vostra llum, feu de nosaltres reflex de la Vostra Bellesa. AMÉN».